

Azərbaycanda gender bərabərliyi yalnız siyasi hadisə kimi deyil, həmçinin, bir mədəniyyət hadisəsi kimi azərbaycanlıların ictimai şüurunda yer tutub. Bu, Azərbaycanın XX əsrdə modernləşmə və gender bərabərliyi sahəsində əldə etdiyi uğurlarla bağlıdır. Ümummilli Lider Heydər Əliyev bu barədə belə demişdir: “XX əsr Azərbaycan qadınlarının da həyatında çox əlamətdar olmuşdur. Əsrin əvvəllərində Azərbaycanda baş vermiş ictimai-siyasi proseslər, neft sənayesinin intensiv inkişafı qadınların maariflənməsində və ictimai həyatda iştirakına güclü impuls vermişdir. XX əsrin əvvəllərində, görülmüş tədbirlər nəticəsində, qadınların hərtərəfli inkişafı üçün geniş üfqlər açılmışdır. Qısa müddət ərzində, qadınlar arasında savadsızlıq aradan qaldırılmış, onların təhsil səviyyəsi sürətlə yüksəlmişdir. Qadınlar pedaqoq, həkim, mühəndis və digər peşələrə sahib olmuş, təhsil, elm və mədəniyyət sahəsində kişilərlə yanaşı, ləyaqətlə təmsil olunmuşlar”.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev gender bərabərliyi barədə bunları deyib: “Gender bərabərliyi müasir dövrdə demokratik cəmiyyətin inkişafının və insan hüquqlarının qorunmasının əsas prioritetlərindən birini təşkil edir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında milli qanunvericilik, qadınların hüquq bərabərliyini təmin edərək, hər cür ayrı-seçkililiyin qarşısını almağa xidmət göstərir, gender məsələləri ilə bağlı dövlət siyasəti isə, qadınların bərabər imkanlarının gerçəkləşdirilməsinə yönəlmişdir. Azərbaycan təhsili və səhiyyəsinə aparıcı mövqelər tutan qadınlarımız ölkəmizin siyasi, sosial və ictimai həyatının bütün sahələrində fəal iştirak etməklə, real gender bərabərliyinə nail olunması üçün öz qüvvələrini əsirgəmir.”

Birinci vitse-prezident Mehriban Əliyeva bu barədə deyir: “Bu gün qadınlarımız idarəetmə, hüquq və məhkəmə sistemində təmsil olunur, ölkənin ictimai və siyasi həyatında fəal iştirak edirlər. Onlar ölkə üzrə məktəb müəllimlərinin 71, həkimlərin 61, elmi işçilərin isə

maların, statistik məlumatlar ölkədə müvafiq problemlə bağlı mənzərəni görməyə müəyyən qədər imkan yaradır.

R.Məmmədov yazır: “Erkən evlilik, bütün dünya üçün aktualıq kəsb edən mühüm bir məsələdir. Çünki yetkinlik yaşına çatmamış ərə gedən qızlar normal tibbi xidmət almaq, təhsil almaq, işləmək, sərbəst hərəkət və seçim etmək hüququndan məhrum olurlar. Erkən evliliklər cəmiyyətdə yoxsulluğun və savadsızlığın artmasına, iqtisadi tənəzzülə şərait yaradır.

Ailə qurmaq üçün 18 yaş həddi, 1989-cu ildə Uşaq Hüquqlarına Dair Konvensiyada qəbul olunmuşdur. UNICEF 18 yaşadək rəsmi və ya qeyri-rəsmi bağlanan nikahları gender bərabərliyinin və uşaq hüquqlarının pozulması halı kimi dəyərləndirmişdir.

2013-cü ildə BMT İnsan Hüquqları Şurası uşaq, erkən və məcburi nikahlara qarşı qətnamə qəbul etdi və bu halı, uşaq hüquqlarının pozulması halı kimi dəyərləndirdi. 2014-cü ildə BMT-nin qadınların vəziyyəti barədə qəbul etdiyi sənədə uşaq evliliklərinin or-

sında bağlanan nikah müqaviləsinin şərtlərinə və nikaha daxil olan tərəflərin hüquqlarına zəmanət verilir.

R.Məmmədov yazır: “Dünyəvi qanunlarla idarə olunan ölkələrdə dini kəbinlərin heç bir hüquqi statusu yoxdur. Nikahın mahiyyəti, ona öz razılıqları ilə daxil olan qadın və kişinin qarşılıqlı vəzifələri, öhdəlikləri və məsuliyyətləri ilə bağlı hüquqlardan ibarətdir. Bu hüquqların təminatına əsas verməyən hər hansı bir müqavilənin “dini kəbin” adlandırılması doğru deyil. Çünki “dini kəbin”, bu hüquqları təmin etdiyi təqdirdə, mənəvi-əxlaqi xarakter daşıya bilər. Yaxud bu hüquqları təmin edən hər hansı bir dünyəvi nikah müqaviləsi də dərin mənəvi-əxlaqi keyfiyyətə malikdir. Bu məsələ, insan hüquqları ilə bağlıdır. Onun dini və dünyəvi olaraq, müxtəlif formatlarda təqdim olunmasının heç bir mənası yoxdur. Azərbaycan da, sekulyar dövlət olduğu üçün, burada dini kəbinlər yalnız rəmzi xarakter daşıyır. Bu zərurdən çıxış edərək, biz, monoqrafiyada “erkən nikah” anlayışını “erkən ev-

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə “İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması” istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

Azərbaycanda gender bərabərliyi

50 faizini təşkil edirlər. Bu yolu Azərbaycan qadını 90 il ərzində keçmişdir. Bütün bunlarla yanaşı, Azərbaycan qadını ailə dəyərlərinin qorunub-saxlanması kimi mühüm bir sahədə də öz layiqli töhfəsini vermişdir. Şərq ilə Qərb dəyərlərini özündə birləşdirən Azərbaycan, beləliklə, gender məsələsində də nümunə ola bilər.”

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin (AQUPDK) sədri Hicran Hüseynova Azərbaycanda erkən evlilik faktlarının digər dövlətlərlə müqayisədə çox az olduğunu bildirib və qeyd edib ki, “insanlar özləri erkən nikaha qarşı çıxış etməyincə, rəsmi strukturların apardığı işlərin xeyri olmayacaq.”

Azərbaycanda erkən evliliklə bağlı Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi (AQUPDK), Dövlət Statistika Komitəsi (DSK), gender problemləri ilə əlaqədar olan bir çox QHT-lər, problemi elmi müstəvidə araşdıran elmi idarələr (xüsusilə, AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutu), gender və insan hüquqları ilə bağlı beynəlxalq təşkilatlar (UNICEF), əsərlərindən yararlandığımız Azərbaycanın dəyərli tədqiqatçıları (ədəbiyyat siyahısında olan) tərəfindən təqdim olunan elmi araşdır-

tadan qaldırılması zərurəti bəyan edildi.”

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi 12 iyun 1992-ci ildə “Uşaq Hüquqları Konvensiyası”nı və həmin ildə “Qadınlara qarşı Ayrı-Seçkililiyin Bütün Formalarının Aradan Qaldırılması” haqqında Konvensiya”nı ratifikasiya etmişdir. Azərbaycan, bütün inkişaf etmiş ölkələr kimi nikaha daxil olmaq üçün yetkinlik yaşını 18 olaraq təyin etmişdir.

Milli Məclis 1998-ci ildə “Uşaq Hüquqları haqqında” Qanun qəbul etmişdir. 2012-ci ilin may ayında imzalanmış Prezident Fərmanı uşaq hüquqlarının müdafiəsi üçün məsul olan müxtəlif dövlət qurumlarının rolu və məsuliyyətini müəyyən etmiş və məsələnin tənzimlənməsi üçün Ali Şura təsis edilmişdir.

Bir çoxları “erkən nikah” anlayışının əsasında dini kəbinin dayandığını iddia edirlər. Dini kəbin, yalnız şəriət qanunları ilə idarə olunan ölkələrdə hüquqi statusa malikdir. Çünki bu ölkələrdə din dövlətdən ayrı deyil. Yəni onlarda çıxarılan qərarlar həm dinə, həm də dövlətə aiddir. Bu baxımdan, şəriət qanunları ilə idarə olunan ölkələrdə dini kəbinin hüquqi statusu vardır. Çünki o, tərəflər ara-

lılıq” anlayışı ilə əvəz etmişdir.

Azərbaycan Ailə Məcəlləsinə görə, 18 yaşdan aşağı olan gənclər arasındakı evlilik qanun pozuntusudur. Lakin bəzi ailə vəziyyətləri ilə bağlı üzürlü səbəblər olduqda (məsələn, onların valideynləri ağır, ölümcül xəstə olduqda, qız hamilə olduqda və s.), nikaha daxil olmaq istəyən və nikah yaşına çatmamış şəxslərin yaşadıkları ərazinin müvafiq icra hakimiyyəti orqanı, onların xahişi ilə nikah yaşının bir ildən çox olmayaraq, azaldılmasına (yeni 17 yaşında nikaha daxil olmasına) icazə verə bilər.

Erkən evliliyə daxil olan şəxslər cinayət məsuliyyətinə cəlb olunurlar. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 152-ci maddəsinə görə, 16 yaşına çatmayan şəxslə cinsi əlaqədə olma və ya seksual xarakterli digər hərəkətlər etmə 3 ilədək azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır. 176 (1.1)-ci maddəyə görə, qadını nikaha daxil olmağa məcbur etmə 2000 manatdan 3000 manatadək miqdarda cərimə və ya 2 ilədək, 176 (1.2)-ci maddəyə görə, eyni əməllər nikah yaşına çatmayan şəxs barəsində törədildikdə, 3000 manatdan 4000 manatadək miqdarda cərimə və ya 4 ilədək müd-

dətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır. Azərbaycan Cinayət Məcəlləsinə erkən evliliyə məcburetmə maddəsinin əlavə edilməsindən sonra erkən evliliklərin sayında azalma olub.”

Niyə, məhz 18 yaş?

Müəllif göstərir ki, şəxsiyyətin yetişməsində əsas rol oynayan tam orta təhsilin (11 illik) yekunlaşması və vətəndaşlıq hüququnun əldə edilməsi, məhz 18 yaşda olur. Müasir hüquqi dövlətlərdə təhsil və vətəndaşlıq kimi mühüm sosial məsələlər cəmiyyətin təməl sistemini təşkil edir və ictimai idarəetmə strategiyası bu sistem üzərində bərqərar olur.

Nikah yaşının 18 yaşdan aşağı olması, yalnız ictimai idarəetmə sistemində problemlərin ortaya çıxması ilə məhdudlaşmır. Bu, həmçinin, şəxsiyyətin formalaşmasına mənfi təsir göstərir. Çünki tibbi araşdırmalar göstərir ki, qızların və oğlanların orta fizioloji-psixoloji həddi-büluğ dövrü təqribən 18 yaşdır. Bu yaş həddindən bir qədər əvvəl və ya gec yetkinlik yaşına çatmış gənclər çoxluq təşkil etmirlər. Bu, onların nikaha 18 yaşından əvvəl daxil olmasına əsas verir. Çünki həddi-büluğ dövrü yalnız fizioloji-psixoloji amillərlə deyil, həmçinin, təhsilin və vətən-

də azadlıqdan məhrumetmə ilə müəyyənləşir. Vətəndaşlıq hüququ olmayan şəxsin nikaha daxil olmaq hüququ yoxdur. Yaxud təhsil almaqdan məhrum olan insanın cəmiyyətdə özünü işlə təmin etmək imkanları xeyli məhduddur. Deməli, erkən evlilik-şəxsiyyətin insan hüquqlarının pozulmasına və onun istismar olunmasına şərait yaradan qeyri-qanuni aktıdır.

Azərbaycanda da qeyri-rəsmi evliliklər arasında erkən evliliklərin payı az deyil. Onlar, SSRİ-nin süqutundan sonra kənardan və daxilədən gələn sosial-mədəni təsirlərlə artmışdır. Azərbaycanda qanun çərçivəsində və maarifləndirmə istiqamətində aparılan tədbirlər nəticəsində problem xeyli şəkildə ortadan qalxmışdır. Bu sahədə ölkə rəhbərliyinin, AQUPDK-nin, hüquq-mühafizə orqanlarının, bir çox QHT-nin böyük rolu olmuşdur. Lakin problem hələ də mövcuddur. Onun ortadan qaldırılması istiqamətində ictimai fəaliyyətlərin artırılmasına və tənzimlənməsinə ehtiyac var. Bu monoqrafiyanın yazılması da, problemin həlli istiqamətində atılan addımlardan biri kimi dəyərləndirilə bilər.

VAHİD ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru